

III. ÜNİTE: İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER DERS NOTLARI

HARİTALARI TANIYORUM

Harita: Yeryüzünün tamamının veya bir kısmının, kuşbakışı görünüşünün belirli bir oranda küçültülerek düzlem üzerine aktarılmasına harita denir.

Bir çizimin harita olabilmesi için;

- Kuşbakışı çizimin olması
- Ölçek kullanılması
- Düzlem üzerine aktarılması gerekir.

Örnek: Fiziki Harita, Nüfus Haritası, Tarım Haritası, Siyasi Harita vb.

Kroki: Ölçek kullanılmayan kabataslak çizimlere kroki denir.

Ölçek: Haritalardaki küçültme oranına ölçek adı verilir. Ölçekler **kesir** ve **çizgi ölçek** olmak üzere ikiye ayrılır.

Lejant: Haritalarda kullanılan özel işaretler vardır. Bu işaretler ve bunların ne anlama geldiği, haritaların **işaretler bölümünde** (lejant) gösterilir.

Fiziki Harita: Sınırları belirli bir alanda **dağ, ova, plato, akarsu** gibi yeryüzü şekillerini gösteren haritalara fiziki harita denir.

- Fiziki haritalarda kullanılan **renklerin anlamları** vardır.
- Deniz ile karanın birleştiği yerde yükselti **“0 (sıfır)”** metre olarak kabul edilir.

Fiziki Haritadaki Renk	Gösterdiği Yükselti
Mavi	Deniz, göl, akarsu gibi su kütleleri
Yeşil	0-500 Metre
Sarı	500-1000 Metre
Kahverengi	1000 Metre yukarısı.

NOT: Fiziki haritalarda yeşil renkler **ormanları değil** yükseltinin az olduğu yerleri gösterir.

Fiziki Haritalarda Bulunan Yeryüzü Şekilleri

Dağ: Çevresine göre daha yüksek ve tabandan zirveye kadar eğimli yamaçları olan yeryüzü şekillerine **“dağ”** adı verilir.

Fiziki haritalarda dağlar **kahverengi** renk ile gösterilir.

Örnek: Ağrı Dağı, Erciyes Dağı

Göl: Karalar içindeki çukurlarda birikmiş durgun su kütlelerine göl denir.

Örnek: Van Gölü, Tuz Gölü

Plato: Akarsular tarafından derin bir biçimde yarılmış, çevrelerine göre yüksekte kalan düzlüklere plato denir.

Örnek: Erzurum- Kars Platosu

Vadi: Akarsuların yataklarını aşındırarak oluşturduğu yeryüzü şekillerine vadi denir.

Örnek: Ihlara Vadisi

Ova: Çevrelerine göre alçakta kalan, akarsular tarafından yarılmamış geniş düzlüklere ova denir.

Örnek: Çukurova, Bafra, Çarşamba

Akarsu: Yeryüzünde, belirli bir yatak içinde, eğim boyunca sürekli veya zaman zaman akan sulara akarsu denir.

Örnek: Seyhan, Ceyhan

Ada: Etrafı sularla çevrili kara parçasına ada denir.

Örnek: Kıbrıs Adası

Yarımada: Üç tarafı surlarla çevrili olan kara parçasına yarımada denir.

Örnek: Gelibolu Yarımadası

Körfez: Denizin karanın içine doğru sokulduğu büyük su girintilerine körfez denir.

Örnek: İzmir Körfezi, Antalya Körfezi

Koy: Denizin karaya doğru giren küçük ve dar girintilerine koy denir.

Örnek: Sarsala Koyu (Muğla)

Boğaz: İki denizi birbirine bağlayan su geçitlerine ise boğaz denir.

Örnek: İstanbul, Çanakkale Boğazı

İKLİMİN YAŞAMIMIZA ETKİSİ

Hava Durumu: Belirli yerde ve **kısa bir süre içinde** etkili olan hava olaylarına hava durumu denir. Hava durumu ekonomik faaliyetler üzerinde etkilidir. Tarım yapan çiftçiler ekim ve hasat işlerinde balıkçılıkla uğraşan balıkçılar avlanmaya çıkacağı zaman **hava durumunu** göz önüne alırlar.

Örnek: Adana bugün sağanak yağışlı

Meteoroloji: Hava koşullarında meydana gelen değişimleri, hava durumu tahminlerinde bulunan bilim dalıdır. Meteoroloji ile ilgilenen bilim insanlarına **meteorolog** denir.

İklim: Bir yerde hava olaylarının (sıcaklık, rüzgar, yağış) **uzun yıllar** boyunca gösterdiği **ortalama duruma** iklim denir.

Örnek: Akdeniz ikliminde yazlar sıcak ve kurak kışlar ılık ve yağışlıdır.

Klimatoloji: İklim bilimidir, iklimlerle ilgili çalışmalar yapılır. İklim bilimiyle ilgilenen, çalışmalar yapan bilim insanlarına **klimatolog** denir.

Ülkemizde Çeşitli İklimler Gözükmemektedir Bunda;

- Üç tarafının denizlerle çevrili olması
- Yükseltinin batıdan doğuya doğru artması
- Orta kuşakta bulunması
- Farklı yeryüzü şekillerinin olması

İklimin İnsan Yaşamına Etkileri

- Bitki örtüsünü
- Konut tipini
- Giyim kuşamı
- Ulaşım faaliyetlerini
- Hayvancılık faaliyetlerini
- Su kaynaklarını
- Yapılan turizm faaliyetlerini
- Tarım ürünü çeşidini
- Ekonomik faaliyetleri
- Nüfusun durumunu

Ülkemizde görülen iklimler

Ülkemizde **üç** farklı iklim tipi görülür. Bunlar **Akdeniz İklimi**, **Karadeniz İklimi** ve **Karasal İklimi**dir.

Akdeniz İklimi

- Ülkemizde **Akdeniz**, **Ege** ve **Marmara** kıyılarında gözükür.
- Yazlar **sıcak ve kurak**, kışlar ise **ılık ve yağışlı** geçer.
- En fazla yağışı **kışın** alır.

- Akdeniz ikliminde bitki örtüsü, **maki (zeytin, zakkum, defne, keçiboynuzu)** adı verilen kısa boylu ağaçlardır.

- Evlerin yapı malzemesi **taştır**.

- Yaz mevsiminin uzun olması nedeniyle **yaz turizmi** gelişmiştir.

- Kışlar ılık geçtiği için **seracılık faaliyeti** gelişmiştir.

- **Turuncgiller** (mandalina, portakal, limon greyfurt), **zeytin, fıstık, susam, muz, tütün, üzüm, incir** ve birçok sebze ve meyve yetişir.

Karadeniz İklimi

- Ülkemizde **Karadeniz'in kıyı kesimlerinde** gözüktür (**Karadeniz ve Kuzey Marmara**).

- Yazlar **serin**, kışlar ise **ılık** geçer.

- **Her mevsim yağış** görülür.

- Bitki örtüsü **ormandır**.

- Evlerin yapı malzemesi **ahşaptır**.

- **Yayla turizmi** gelişmiştir.

- **Çay (Doğu Karadeniz), fındık, mısır** gibi ürünler yetişir.

Karasal İklim

- Ülkemizde denizden uzak iç kesimlerde görülen iklim tipidir (**İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu Bölgesi ve Marmara'nın iç kesimlerinde**)

- Yazlar **sıcak ve kurak**, kışlar **soğuk ve karlı** geçer.

- **Kar yağışından** dolayı kışın yollar kapanabilir.

- En fazla yağışı **ilkbaharda**, en az yağışı **yazın** alır.

- Bitki örtüsü, ilkbahar yağmurları ile yeşeren, yaz sıcaklığı ile kuruyan **bozkırlardan** oluşur.

- Evlerin yapı malzemesi **kerpiçtir**.

- **Buğday, arpa, şekerpancarı, mercimek, nohut, üzüm, elma** gibi tarım ürünleri yetişir.

NÜFUS VE YERLEŞME

Nüfus: Sınırları belirli bir alan (köy, ilçe, il, bölge, ülke vs.) içerisinde yaşayan insan sayısına **nüfus** adı verilir.

- İnsanlar, tarih boyunca ihtiyaçlarını kolayca karşılayabilecekleri alanları yerleşim yeri olarak seçmişlerdir.

- Ülkemizin nüfusu **2021 TÜİK** verilerine göre **84 milyon 680 bin 273** kişidir.

En fazla nüfusa sahip illerimiz

1. **İstanbul** 15 milyon 840 bin 900 kişi
2. **Ankara** 5 milyon 747 bin 325 kişi
3. **İzmir** 4 milyon 425 bin 789 kişi
4. **Bursa** 3 milyon 147 kişi 818 kişi
5. **Antalya** 2 milyon 619 bin 832 kişi
6. **Konya** 2 milyon 277 bin 017 kişi

En az nüfusa sahip illerimiz

1. **Tunceli** 83 bin 645 kişi
2. **Bayburt** 85 bin 042 kişi
3. **Ardahan** 94 bin 932 kişi
4. **Kilis** 145 bin 826 kişi
5. **Gümüşhane** 150 bin 119 kişi

Nüfusun dağılışını etkileyen **beşeri** ve **doğal faktörler** vardır.

Doğal Faktör: İnsan etkisi olmadan kendiliğinden **doğada** oluşan faktörlerdir.

Doğal Faktörler

- Yeryüzü şekilleri
- İklim
- Su kaynakları
- Bitki örtüsü
- Toprağın özelliği

Beşeri Faktör: İnsan etkisiyle oluşan faktörlerdir.

Beşeri Faktörler

- Tarım
- Ulaşım
- Sanayi
- Hizmet sektörü
- Madencilik
- Turizm
- Ticaret

Doğal Faktörler

Yeryüzü Şekilleri: Ülkemizde yeryüzü şekillerinin **sade olduğu** ova ve platolarda nüfus fazladır.

Örnek: Adana, Bursa, Konya'nın illerinin nüfusu fazladır.

Ülkemizde **dağlık ve engebenin** fazla olduğu yerde nüfus azdır.

Örnek: Hakkari, Muş ve Artvin illerinin nüfusu azdır.

İklim: Ülkemizde iklimin **ılıman** olduğu denize kıyısı olan yerlerde nüfus fazladır.

Örnek: Adana, İzmir, Antalya, İstanbul.

Ülkemizde karasal iklimin **çok sert** geçtiği yerlerde nüfus azdır.

Örnek: Hakkari, Tunceli, Iğdır illerinde nüfus azdır.

Su Kaynakları: Su, insanın yaşamını devam ettirmesi için en temel kaynaklardan biridir. Geçmişten günümüze insanlar su kaynaklarının etrafını yerleşim yeri olarak seçmiştir.

Örnek: Sakarya nehri etrafında Sakarya Nehri, Seyhan ve Ceyhan Nehirleri etrafında Adana şehrinin nüfusunun artmasında su kaynaklarının da etkisi vardır.

Bitki Örtüsü: **Gür bitki örtüsü** ulaşımı, tarımı ve konut yapımını olumsuz etkiler.

Örnek: Trabzon, Rize ve Giresun'un kırsal yerlerinde nüfusun az olması.

Toprağın Özelliği: Toprağın **verimli** olduğu yerlerde nüfus fazladır.

Örnek: Çukurova, Bafra, Çarşamba, Menderes Ovaları

Toprağın **verimsiz** olduğu yerlerde nüfus azdır.

Örnek: Tuz Gölü çevresi.

Beşeri Faktörler

Tarım: İklimin uygun olduğu su kaynaklarına yakın **ovalar** tarım için elverişlidir buralarda nüfus fazladır.

Örnek: Çukurova, Konya Ovası, Bafra ve Çarşamba Ovaları

Ulaşım: Ulaşım imkânlarının **geliştiği** yerlerde sanayi ve ticaret de gelişmiştir. Bu durum iş imkânlarını artırdığı için ulaşımın geliştiği yerlerde nüfus da fazla olur.

Örnek: İstanbul Bursa, İzmir, Mersin ve Adana.

Ulaşım imkânlarının **gelişmediği** yerlerde nüfus azdır.

Örnek: Ağrı, Şırnak, Kastamonu ve Artvin' de nüfus azdır.

Sanayi: Sanayi tesisleri ham madde kaynaklarına yakın ve ulaşım imkânlarının geliştiği yerlere kurulmuştur. Sanayi tesisleri fabrikalaşmaların olduğu yerlerdir ve insanlara **iş imkanı sağlar** bu yüzden buralarda nüfus fazladır.

Örnek: İstanbul, Kocaeli, Ankara, İzmir, Bursa.

Madencilik: Madencilikğin geliştiği yerlerde iş imkanı fazladır ve insan gücüne ihtiyaç duyulur.

Örnek: Taşkömüründen dolayı Zonguldak'ta Petrole bağlı olarak Batman'da nüfus artmıştır.

Hizmet Sektörü: Eğitim, sağlık, ulaşım, bankacılık, turizm gibi faaliyetler hizmet sektörü içerisinde yer alır. Dışarıdan göç aldıkları için hizmet sektörünün geliştiği yerlerin nüfusları da fazladır.

Turizm: Turizm faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı yerlerde nüfus fazladır.

Örnek: Akdeniz ve Ege kıyıları.

Ticaret: Sanayinin geliştiği yerlerde ticaret gelişmiştir buralarda nüfus fazladır.

Örnek: Adana, İzmir, Kocaeli, Kayseri.

İNSANIN DOĞAYI ŞEKİLLENDİRMESİ

Doğal Çevre: İnsan etkisi olmadan oluşmuş ortamdır.

Örnek: Hava, su, toprak, orman, dağ, deniz, göl doğal çevremizdir.

İnsanlar doğal çevreyi kullanarak **ekonomik faaliyetler** yapar, doğadan daha fazla faydalanmak ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere doğayı değiştirirler.

Örnek: İnsanlar; ulaşımı kolaylaştırmak için **yol, köprü** ve **viyadükler** yaparlar.

Örnek: İnsanlar, ihtiyaç duydukları enerjiyi ve suyu karşılamak için akarsu üzerine **barajlar** yaparlar.

Örnek: İnsanlar, barınmak için doğal çevre üzerinde **konutlar** yaparlar.

Örnek: İnsanlar, doğadan çıkardıkları **madenleri** işleyerek çeşitli ürünler elde ederler.

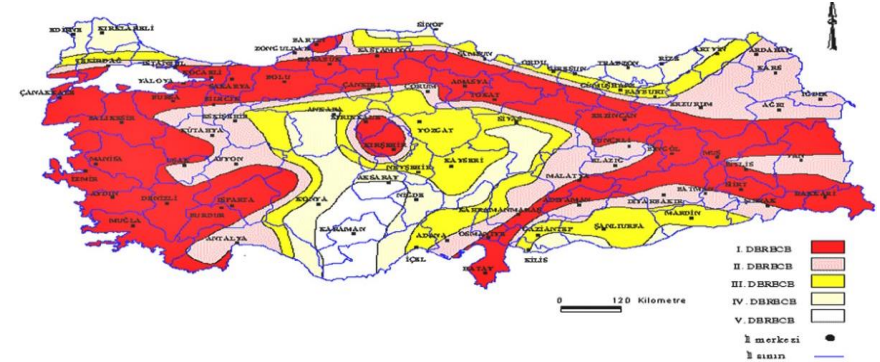
AFETLER VE ÇEVRE SORUNLARI

Doğal Afet: Doğada meydana gelen **can ve mal kayıplarına** neden olan olaylara doğal afet denir.

- Afetler, ciddi anlamda **can ve mal kaybına** neden olan olaylardır.
- İnsanlar üzerinde **derin izler** bırakır.
- Afetlerin tam anlamıyla **önlenebilmesi mümkün değildir**.
- Gerekli önlemler alınarak, **afetlerin etkileri en aza** indirilebilir.

Deprem: Yer kabuğundaki **ani kırılmalar** nedeniyle yer yüzeyinde meydana gelen sarsıntılardır.

- Deprem ülkemizde **en fazla can ve mal kaybına** neden olan doğal afettir.
- Ülkemiz topraklarının **%96'sı** deprem kuşağında yer alır.

Örnek: Ülkemizde son yıllarda birçok deprem meydana gelmiştir bunlara **İzmir, Elazığ ve Van depremleri** örnek olarak verilebilir.

Depremleri En Az Hasarla Atlatabilmek İçin

- **Fay hatlarının** geçtiği yerlere binalar yapılmamalı
- Binalarda **depreme dayanaklı** malzemeler kullanılmalı
- Deprem riskinin olduğu yerlerde **çok katlı binalar** yapılmamalı

Sel: Eriyen **kar suları** ve **aşırı yağışlara** bağlı olarak oluşur. Eğimli alanlardan akan bu sular, toprakla birlikte her şeyi sürükler. Ülkemizin birçok bölgesinde sel felaketleri gözükmekle birlikte özellikle **Karadeniz Bölgesinde** daha fazla görülür.

Sel Felaketinden Korunmak İçin

- **Akarsu ve dere yataklarına** yerleşim yapılmamalı
- Akarsu önlerine **baraj ve bentler** yapılmalı
- Şehirlerde **atık su** için altyapı çalışmaları yapılmalı

Örnek: 2021 yılında **Kastamonu, Sinop, Bartın ve Van'ın** **Başkale** ilçesinde sel felaketleri meydana geldi.

Çığ: Eğimli yamaçlarda tutunamayan **kar kütlelerinin** yuvarlanarak büyümesiyle meydana gelir.

- **Doğu Anadolu Bölgesi'nde** kar yağışı ve engebeden dolayı fazla gözüktür.

Heyelan (Toprak Kayması): Eğimin fazla olduğu yerlerde aşırı yağışlara bağlı olarak toprağın kütle hâlinde aşağı doğru kaymasıdır.

- Coğrafi etkenler dışında plansız olarak yapılan **yol, tünel, baraj çalışmaları** da heyelana neden olabilmektedir.

- Özellikle ülkemizde **Karadeniz Bölgesi'nde** aşırı yağışa bağlı olarak heyelan gözükmektedir.

Erozyon: Toprağın üst bölümündeki **verimli kısmın** rüzgâr ve akarsular ile taşınmasıdır.

- **İklim ve bitki örtüsünün** cılız olması erozyon üzerinde etkilidir.
- Ülkemizde erozyonun en yoğun görüldüğü yerler, **karasal iklimin** etkili olduğu yerlerdir.

Erozyonu Önlemek İçin

- **Ağaçlandırma** faaliyetleri yapılmalı
- Arazilerde **taraçalandırma** yapılmalı
- Araziler **eğimin tersi** yönünde sürülmeli

Hortum: Ani hava değişimlerine bağlı olarak oluşan, kendi ekseninde dönerek hareket edebilen, yüksek hızlara ulaşabilen ve yıkıcı etkileri olan **şiddetli bir rüzgâr** çeşididir.

- Ülkemizde son zamanlarda oluşan **hortumlar tarım arazilerine** zarar vermiştir.

Orman Yangını: Yıldırım düşmesi ya da **kuru otların yüksek sıcaklık nedeniyle tutuşması** bazen de insanların yaptığı hatalar sonucu meydana gelir.

- Özellikle ülkemizde yaz aylarında **Akdeniz ve Ege Bölgesi'nde** yangınlar meydana gelmektedir.

Çevre Sorunları: Doğal kaynakların **aşırı ya da bilinçsizce** kullanımı doğadaki dengeyi bozar ve çevre sorunlarının yaşanmasına neden olur.

Hava kirliliği: Atmosferde **zararlı gazların insanlara ve diğer canlılara zarar verecek miktara** ulaşmasıdır. Ulaşım araçları, elektrik santralleri, sanayi faaliyetleri, binalarda ısınma amaçlı kullanılan yakıtlar hava kirliliğine neden olur.

